

© Н.С. Вакула, 2012

УДК 614. 885: 61 (09) (477. 87)

Н.С. ВАКУЛА

Закарпатський обласний інформаційно-аналітичний центр, Медична бібліотека, Ужгород

ЧЕРВОНОХРЕСНОМУ РУХУ НА ЗАКАРПАТТІ – 130 РОКІВ. СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

У роботі висвітлено історію створення на Закарпатті осередків Червоного Хреста. Показано багатогранну діяльність Червоного Хреста в минулому, його роль в організації та становленні охорони здоров'я краю.

Ключові слова: Червоний Хрест, історія, Закарпаття

Історична довідка. До утворення товариства Червоного Хреста на Закарпатті були відомі жіночі осередки, що надавали медичну допомогу в притулках, які існували при церквах і церковних громадах, а пізніше – у місцевих лікарнях [1, 12].

У 1881 році в Австро-Угорщині було організовано товариство Червоного Хреста з центром у м. Будапешт. Очолив Товариство граф Дюла Каролі. Головним завданням Товариства було надання медичної допомоги пораненим солдатам-фронтівикам у разі війни та організація умов для лікування поранених і постраждалих у мирний час. Внаслідок агітаційної роботи осередки Червоного Хреста були утворені на всіх землях, які належали Угорській короні, в тому числі і на Закарпатті, яке на той час входило до складу Австро-Угорщини. Перша жупна філія Червоного Хреста на Закарпатті була організована у м. Берегово. 14 серпня 1881 року обрано комітет Товариства у складі 11 осіб. Більшу частину його членів склали жінки – 68 осіб. Майно становило 180 флоринів. Згодом осередки Червоного Хреста були організовані і в інших населених пунктах: Ужгороді, Сваляві, Мукачеві, Волівці та на території теперішнього селища Королево Виноградівського району. Утворені жупні, міські та окружні середки ЧХ переймалися устаткуванням лікарень, закупівлею медикаментів, навчанням медичного персоналу, доправленням хворих до місця лікування, залученням нових членів, організацією добровільних загонів, збором пожертвувань на дані цілі [Дані із архівної довідки державного архіву Закарпатської обл.].

У вересні 1919 року, згідно з Сен-Жерменськими угодами, Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь увійшло до складу Чехословаччини. У краї панували голод, післявоєнна розруха, хвороби, тому першочерговим завданням санітарної служби Чехословаччини стало подолання епідемій інфекційних захворювань (червоного і висипного тифу, дизинтерії, скарлатини, віспи), які на кінець Першої світової війни привели до великої смертності серед населення Закар-

паття і серйозно загрожували поширенням по всій Європі.

Усю складність ситуації на Підкарпатській Русі першими зрозуміли представники іноземних місій Червоного Хреста, які на той час розгорнули акцію допомоги в Словаччині – французженка Мерієль Педжеть та американець Гувер. При допомозі Чехословацького Попечительства Молоді вони першими розпочали уже восени 1919 року боротьбу проти голоду та хвороб на Підкарпатській Русі: організували постачання теплого одягу та розгорнули діяльність кухонь. Крім того, на вимогу громадських сил країни, для боротьби з інфекціями та наслідками війни, 6 лютого 1919-го Президентом Чехословацької Республіки Т. Масариковим було підписано розпорядження про утворення Чехословацького Червоного Хреста. Очолити таку організацію було запропоновано Алісі Масариковій, дружині президента (рис. 1), яка ще задовго до війни займалася вивченням досвіду роботи і напрямками діяльності Червоного Хреста в інших державах – Австралії, Швейцарії, Америці, Франції. Державне санітарне управління Чехословаччини з вдячністю прийняло добровільну допомогу Червоного Хреста для подолання епідемій і наслідків війни не лише на території Чехословаччини, але й на території Підкарпатської Русі, де епідеміологічний стан був найбільш загрозливим і небезпечним. 10 лютого 1920 року було утворено Реперат Міністерства соціального забезпечення [4].

Таким чином, у 1920 році Червоний Хрест Чехословаччини безпосередньо приступив до виконання своєї місії на Закарпатті, розпочавши свою справу із життєвоважливих заходів для населення краю. Перші його відділення були утворені в м. Ужгороді та м. Мукачеві у вигляді організованих кухонь, пунктів розподілу одягу й пожертвувань, а також пунктів надання медичної допомоги. Згодом сформувався координаційний центр Червоного Хреста, який, як спеціалізована дивізія, облаштувався у м. Мукачеві. Керував ним доктор Богуслав Альберт, якому довелося тут сконцентрувати усю

соціальну і медичну роботу для допомоги постраждалому населенню. Дивізійний загін Червоного Хреста очолив д-р Ф. Ульмань. Реферат охорони здоров'я на Підкарпатській Русі очолив референт д-р Алоїз Пінта [5, 154].

Із домовленостей Чехословацького Попечительства Молоді, місії Гувера та дивізії Червоного Хреста уже у квітні 1920 року була організована акція харчування для школярів. У гірських районах Закарпаття було утворено 144 кухні. У 1921 році – 124, а в 1922-ому – тільки 93. Під час цієї акції було зварено харчових продуктів більше

400 000 кг, вартістю 5 000 000 чехословацьких крон. До кінця 1920 року 2 000 харчових порцій отримувало і доросле населення. У цьому ж році при кухнях американським комітетом було роздано 1 500 комплектів одягу загальною вартістю 255 000 Кч. Вісім тисяч сімей Верецького і Воловецького округів одержали одяг від акції допомоги американського Червоного Хреста. Спеціальна допомога була здійснена Міністерством соціального забезпечення для інвалідів війни та їх сімей – 560 військових інвалідів були забезпечені одягом та харчовими пакетами.

Рис. 1. Д-р Аліса Масарикова Голова Чехословацького Червоного Хреста

У 1923 році, виходячи із скрутної економічної ситуації, чехословацький Червоний Хрест продовжив акції харчування школярів. В цей час було утворено 70 кухонь на 6000 дітей. Акції харчування, на прохання уряду, тривали до 1927 року. Затрати на неї покривалися за рахунок дотацій держави. Неодноразово ці заходи поєднувалися з акціями розподілу одяжі.

Для більш швидкої локалізації епідемій до роботи Червоного Хреста активно долучилися організації Червоного Хреста Америки, Франції та інших держав. Для зручності пересування медичного персоналу, американський Червоний Хрест передав у користування санітарний поїзд, який був обладнаний необхідним устаткуванням та інструментарієм, був забезпечений перев'язувальним матеріалом і чималим запасом ліків. У перші роки боротьби з інфекціями санітарний поїзд неустанно курсував у центри ураження епідеміями. Коли по-

їзд прибував, з цілого округу до нього звозились хворі, які при огляді одержували необхідну медичну допомогу. По мірі стабілізації в одному окрузі, поїзд поспішав на допомогу в інший епіцентр епідемії. Напливи селян на пункти огляду санітарного поїзда були великими і нікому не було відмовлено. Медичні працівники видавали ліки, робили щеплення проти інфекційних захворювань, організували перевезення важкохворих до лікарень. У цей час від Червоного Хреста усім лікарням було передано постільної білизни, перев'язувального матеріалу і ліків на суму 250 000 крон. Допомогу санітарними матеріалами одержували і дільничні лікарі. З часом, для кращого доступу в населені пункти, було організовано санітарну автоколонну [4, 10; 5, 154-155].

Робилось усе можливе і неможливе... Наприкінці 1920 року за браком медичних закладів чехословацький Червоний Хрест надсилав на Підкар-

патську Русь інфекційну лікарню на 60 ліжок, яка розгорнулася в Хусті. Після року активної співпраці з державною санітарною службою та покращення епідеміологічного стану, лікарня була передана чехословацьким Червоним Хрестом місцевій владі і проіснувала до 1934 року, до моменту припинення епідемії у цій частині Підкарпатської Русі. У 1924 році в м. Свалява було організовано санітарну дезінфекційну станцію, до її складу також входили жіноча консультація і диспансер загального характеру. При потребі станція могла перетворюватись у модерну лікарню, а в інший час виконувала функції соціальної охорони здоров'я.

Подолавши перші кроки і труднощі в ліквідації епідемії інфекційних захворювань, Міністерство охорони здоров'я і фізичного виховання за допомогою добровільних організацій, Червоного Хреста приступило до ліквідації найбільш поширених соціальних хвороб у різних округах Підкарпатської Русі. Урядове розпорядження № 24 від 11.01.1923 року "Про впорядкування справ охорони здоров'я" зобов'язувало затвердити і заповнити вільні вакансії міських та сільських лікарів в усіх населених пунктах Словаччини та Закарпаття, які нараховували 5 тис. жителів (в Чехії та Моравії — 6 тис. чол.). Менші села об'єднувалися у лікарські дільниці (*lekarsky obvod*) при умові, що кількість населення в них не перевищить 10 000 чол. Розпорядження також визначало коло обов'язків службових лікарів, завдання та повноваження місцевих рад охорони здоров'я (*zdravotna rada*). Згідно з 26 параграфом цього Розпорядження, безкоштовна медична допомога надавалася тільки офіційно визнаним біднякам, а також при першій невідкладній допомозі в екстрених випадках. У 1923 році Підкарпатська Русь відповідно до Розпорядження була поділена на 70 санітарних округів, в яких стали працювати 70 офіційних дільничних лікарів і, вперше в історії краю, 54 із них почали працювати в сільській місцевості.

Розпочалося формування амбулаторій (порадні), у складі лікаря, медичної сестри і соціального працівника, в найбільш віддалених від лікарень населених пунктах. У Сваляві, Хусті, Воловому, Терновім були створені диспансери загального характеру. Всього 18 амбулаторій було спрямовано на боротьбу з туберкульозом і утримувались "Масариковою Лігою боротьби з туберкульозом". Однак, на початку деяким із них довелося вести боротьбу з інфекційними та венеричними хворобами, залежно від потреб округу, в якому знаходилась амбулаторія. Враховуючи кількість пацієнтів, тривалість і характер перебігу захворювань, основні завдання амбулаторії по боротьбі з туберкульозом перекладались на пізніший час. Так, наприклад, амбулаторії в Нижній Апші і Кушниці (Рахівський округ) стали проводити лікування виключно сифілітиків. В Іршавському окрузі найбільше була поширена трахома, її ліквідацією займалася амбулаторія, організована в Загатті.

На боротьбу з дитячою смертністю близько 15-ти амбулаторій було організовано Червоним Хрестом для надання медичної допомоги вагітним жінкам і матерям з дітьми. В цих жіночих консультаціях вагітні жінки у лікаря чи патронажної сестри могли одержати елементарні знання про годування та дитячу гігієну, про заходи профілактики дитячих хвороб, медичну допомогу, ліки, а в деяких випадках і конкретну матеріальну допомогу. При потребі – влаштування в інтернат-притулок на ніч. Спільки захисту матері і дитини організовували дитячі ясла [1, 58-59].

На цей час ліжковий фонд лікарень центральних міст Підкарпатської Русі Ужгорода, Мукачева, Берегова, Севлюша (нині Виноградів), які перейшли у спадок від попереднього режиму, не відповідав тому величезному напливу хворих. Необхідно було потурбуватися про їх розширення. Тож протягом 20 – 30 рр. на Закарпатті з'являється ряд лікувальних новобудов. У 1929 – 1930 рр. нове приміщення одержала акушерська школа, яка перейменувалася в Інститут для навчання і виховання акушерок (нині Обласний центр нейрохірургії та неврології). Збудований за останніми вимогами акушерської науки, тут вперше на Закарпатті було відкрито три стаціонарні відділення на 75 ліжок. Крім того, у розпорядженні лікарів були рентген апарат та діатермія, дві операційні. Була реорганізована і система навчання акушерок – 1.10.1930 року відкрилися перші 10-місячні навчальні курси.

Цього ж року в Ужгороді також була збудована нова міська страхова поліклініка (нині міська дитяча лікарня). Оновленою стала і міська лікарня м. Мукачева. Будівлі лікувальної установи були переплановані і добудовані (1923р.). Тут були сформовані відділення для лікування туберкульозу, інфекційних і дитячих хвороб. Згодом збудовано новий корпус з хірургічним та гінекологічним відділеннями. У 1928 році відкривається філіал мукачівської лікарні у Солотвино на 20 ліжок. У 1936 році при берегівській лікарні (була барачного типу) зводиться хірургічно-гінекологічний павільйон. Значних змін зазнала і земська лікарня Севлюша. Тут було зведено корпус для венеричних, хірургічних і жіночих хвороб, кілька господарських будівель. Планувалося будівництво лікарні в Хусті на місце тієї, яка існувала на утримання Червоного Хреста і припинила свою діяльність у зв'язку з закінченням епідемії [1, 60-61].

Громадська лікарня м. Ужгорода у 1936 р. мала п'ять відділень: хірургічне, внутрішні і очні хвороби, інфекційне, венерично-шкірне, психіатричне, а також ординацію з вушних, горлових і носових хвороб. Для кращої діагностики і здійснення терапевтичних заходів для лікарні було закуплено і встановлено рентген-апарат вартістю півмільйона крон (згодом такі ж рентген-кабінети були облаштовані у лікарнях Мукачева та Берегова). В усіх корпусах було запроєктовано проведення системи

центрального опалення. Ліжковий фонд стаціонарних відділень ужгородської лікарні, яка уже тоді мала статус обласної, зріс до 600 ліжок, але цього для населення було ще замало. Для розширення лікарні у цей же рік було розпочато реконструкцію (добудову) хірургічного корпусу вартістю 300 000 крон. Прийнято проект на побудову в наступному році нової будівлі для шкірно-венеричних хвороб з кількістю 150 ліжок і вартістю 4 млн. крон. Це передбачало, звичайно, розширення інших відділень ужгородської лікарні. Паралельно скуповувалась і прилегла земля на 1 млн. крон, що давало можливість у майбутньому з'єднати усі корпуси в єдиний лікувальний комплекс міста.

У 1933 році на кошти Міністерства фінансів, крайового уряду та добровільні пожертвування громадян в Ужгороді був збудований Будинок Народного Здоров'я (нині міська дитяча поліклініка). До його складу входили епідеміологічний підрозділ, бактеріологічна лабораторія, обладнана за вимогами того часу, три амбулаторії по боротьбі з туберкульозом, венеричними і дитячими хворобами та загін із числа добровольців. Сферою його діяльності була рішуча боротьба з інфекціями, але в повному масштабі він діяв тільки в Ужгородському окрузі.

Добровільна частина Будинку Народного Здоров'я (медичні працівники, патронажні сестри і соціальні працівники) систематично проводила санітарно-виховну роботу серед населення – проводили бесіди, читали лекції, демонстрували навчальні фільми: "Туберкульоз", "Хвороти заразливі", "Алкоголь", "Уходь за детьми", "Первая помощь", "Біологія", "Гігієна", "Общее здравоохранение". Їх показ супроводжувався коментарями медичного працівника. Такі заходи були особливо популярними серед населення Підкарпатської Русі.

Розширеною була і соціальна програма уряду. При підтримці Міністерства соціального забезпечення державний Дитячий Притулок у м. Мукачево (директор І. Франталь) був розширений добудовою (1922 р.), в якій вперше було організовано заклад для сліпих дітей Підкарпатської Русі. За безпосередньої турботи чехословацького Червоного Хреста тут були закладені умови побуту та навчання дітей з вадами зору, налагоджені зв'язки з такими ж закладами в Словаччині і співпраця з різними державними та громадськими організаціями, зокрема з Центром Попечительства Сліпих Чехословацької Республіки.

Не були обділені турботою і діти-каліки. Вони забезпечувалися при потребі протезами та ортопедичними пристосуваннями. У перші повоєнні роки особливо багато було на Підкарпатській Русі військових сиріт і загублених дітей. Співпрацюючи з державним чехословацьким Попечительством Молоді, знайдені діти передавалися державному Дитячому Притулку в м. Мукачево. У 1920-1921 рр. таким чином було передано 92 сиріт. Для цієї ка-

тегорії дітей віком від 3 до 14 років було організовано в селі Нересниця Сирітський Дім (1921-1932 рр.), який у 1927 році був переведений у м. Свалява. З 1926-1928 рр. у Великому Бичкові, а з 1928-1932 рр. у селі Неліпино була утворена так звана Сімейна Колонія, яка опікувалась тими дітьми-сиротами, що потребували постійного медичного нагляду і направлялися сюди державним Дитячим Будинком [4; 5,157].

На довершення боротьби з хворобами уряд Чехословаччини вирішив посилити профілактичні дії. Одним із завдань мирної програми Червоного Хреста й уряду стала турбота про молодь і організація санпросвітньої освіти серед населення Підкарпатської Русі. Старше покоління населення було надто консервативним чи просто байдужим, коли йшлося про різкі зміни в побуті й особистій гігієні. Головна ставка була поставлена на молодь, яку слід було виховувати у пошані до гігієни тіла і фізичного загартування. На виконання цієї програми, на противагу державним загально-освітнім закладам, які переважно знаходились у густонаселених містах Підкарпатської Русі, у Воловому (1926 рік, 138 учнів), Білках (1925 р., 157 уч.), Тячеві (1925 р., 59 уч.), Сваляві (1924 р., 185 уч.), Великому-Березному (1923 р., 220 уч.), Ясінях (1921 р., 72 уч.) чехословацький Червоний Хрест організував і утримував інтернати для учнівської молоді з найбільш віддалених гірських населених пунктів. У цих закладах за символічну плату учні проживали, харчувалися і успішно навчалися рідною мовою. Найбідніші учні і найуспішніші в навчанні звільнялися від оплати. Значну частину утримання забезпечували державні субвенції (дотації) та кошти Міністерства народної освіти. Навчально-виховні плани цих закладів включали курс особистої гігієни та учнівські акції навчання ремеслу в Словаччині та в Моравії. Усього чехословацьким Червоним Хрестом в даній акції упродовж 1921–1934 рр. було відправлено на навчання 1692 юнаків [5, 158].

Окремо налагоджена була оздоровча програма для молоді в період канікул. Щорічно Червоний Хрест при підтримці Реферату шкільництва організовував 2-4 оздоровчі табори на 30-40 дітей терміном на 40-50 днів. У Татрах рішенням державної санітарної служби та Міністерства охорони здоров'я був організований санаторій для лікування туберкульозу у дітей. Таким чином, постійний лікарський нагляд, щеплення, профілактичні заходи, активний відпочинок, фізична праця з благоустрою, цілюще повітря сприяли оздоровленню дітей Закарпаття.

На подолання санітарної неграмотності, вироблення навичок особистої гігієни серед учнівської молоді і більш активному вирішенню питання шкільної гігієни була спрямована, запроваджена в 30-х роках ХХ століття серед шкіл Підкарпатської Русі, міжнародна санітарно-виховна програма "Дорослі" ("Юношество") з

читанням лекційного курсу з гігієни для старшої молоді.

Що було відомо про дану організацію? Які завдання переслідувала? В одному із чисел періодичного видання “Юношество” читаємо, що “ДОРОСТ” (“ЮНОШЕСТВО”) є багаточисельною міжнародною організацією шкільної молоді, була організована Червоним Хрестом. Розповсюджена на той час в 40 державах світу, вона налічувала понад 10 мільйонів членів. Юнацька організація Червоного Хреста поширює знання про здоров'я, ази особистої і шкільної гігієни, пропагує здоровий спосіб життя, привчає шкільну молодь до підтримки чистоти як в громадських місцях, так і вдома. А найголовніше – вона вчила берегти своє здоров'я, залучатися до акцій-допомоги по догляду за хворими, воїнами-інвалідами вдома і в лікувальних закладах, людьми похилого віку, в наданні першої медичної допомоги. Вона виховувала приятельські стосунки з друзями і товаришами, залучала молодь до дружніх відносин і переписки з “ЮНОШЕСТВОМ” інших держав. Видавала для молоді журнали: “Юношество”, “Наш родный край”, “Липа”, “Радость” та інші. До прикладу, журнал “Юношество” на Підкарпатській Русі готувався до видання дивізією чехословацького Червоного Хреста в м. Мукачеві (колишня вул. Я. Коменського, 72) і друкувався в друкарні “Шкільна допомога”. За змістом містив повчально-виховну інформацію: обов'язки члена Дороста, основні правила збереження здоров'я, культурні заходи, інформацію про життя інших організацій “Юношества” за межами краю тощо [6].

Так, Червоний Хрест став опікуватися і гімназистами. Річні звіти “Руської реальної гімназії в Ужгороді” розповідають, що опікунство Червоного Хреста гімназією було започатковано ще з 1922/23 навчального року з ініціативи професора Мілоша Сейферта. Червоний Хрест став забезпечувати найбідніших гімназистів одягом і взуттям, обідами та різдвяними подарунками за списками викладачів і дирекції. З 1925/26 навчального року в гімназії почала діяти програма юнацької організації Червоного Хреста “Юношество”. Загалом до організації вступив 631 учень. Крім вищеназваних завдань протягом навчального року збирались членські внески, половина з яких відсилалася на потреби Дивізії Червоного Хреста в Мукачеві. З другої половини оплачувалися відзнаки гімназистам і часописи, до яких і самі готували матеріали. Залишок витрачався на потреби окремих класів. У святкові дні гімназисти допомагали місцевому Червоному Хресту збирати пожертвування для різних організацій – “Масариковій Лізі боротьби проти туберкульозу”, Червоному Хресту і “Спілці охорони матері й дитини”. Допомагали облаштовувати вулиці і майданчики міста у святкові дні, особливо на Різдво та День миру і здоров'я, який щорічно проводив Червоний Хрест 28 квітня. Влаштували концерти і забави, дохід від яких

ішов місцевому Червоному Хресту на оплату медичної допомоги, надану хворим учням, санаторне лікування гімназистів та влаштування виховних заходів для молоді [1, 63,66-67].

Ювілейного 1936 року (10-річна діяльність “Юношества” на Підкарпатській Русі – авт.) були опубліковані такі цифри оздоровчої програми молоді “ДОРОСТА”: “...На 138 школах ежедневно осматривали дежурные чистоту учеников. В 104 школах училися чистити зубы. В 30 школах врач осматривал зубы, а кроме того: школы в Хусте, в Ужгороде и в Ясиня начали акцию планомерного ухода за зубами, а школы в Рахове с успехом ее проводят (Тут у 1930 р. Червоний Хрест обладнав зубний кабінет – авт.). Курси первой помощи, ухода за детьми устраивали в 170 школах. Дорост устроил купальище в природе в 40 школах. Овощные стромы высадили в 45 школах. Помагали бедным школам овощами в 11 школах. Рождественским подарком в 23 школах. Местные общества Чсл. Чер. Кр. помагали 55 школам. Международную переписку вели 61 школа. С родительской дружиной сотрудничало 44 школы. В 120 школах дети моют руки перед едой... Систематическое измерение веса и роста проводят 26 школ. Имеют пол консервированный пастой 49 школ. Аптечки имеют 40 школ. В социальной деятельности роздали мы 250 пакетов с одеждой и школь. потребками; за Кч 23 000. – роздали мы обуви бедным ученикам доростовых школ. ...В целой республике организовано 8.650 школ с 25.625 классами и 582.777 членами организации “Дороста”, тоесть 50% всех школ в республике...” [6].

Санітарно-освітня програма Червоного Хреста для дорослого населення краю, без якої не можливо було подолати усі труднощі щодо покращення медико-санітарного стану Підкарпатської Русі, перетворилася на народний санпросвітний рух – організувалися курси добровільних сестер Червоного Хреста на випадок мобілізації і війни, загої першої невідкладної допомоги рятувальної служби в час стихійного лиха. В Ужгороді така школа діяла в приміщенні теперішньої ЗОШ № 3 та при всіх відділеннях Червоного Хреста по всій території краю. На добровольців-піонерів покладалася велика надія охорони здоров'я з надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги постраждалому до приходу лікаря, допомоги у догляді за дитиною і хворим пацієнтам, у допомозі лікареві при виконанні санітарної служби на селі, в амбулаторії і диспансері. В їх завдання також входило організувати такі курси в кожному населеному пункті і залучати до них нових слухачок, лікарями проводилися лекційні читання. Загалом лікарями-ентузіастами (Зінгер, Одарченко, Литовь, Гітюр, К.Шимановській, Ф. Ульмань, Б. Альберт, О. Манацький, Юл. Ясинецький, О. Фединець, Фр. Габріель та багато ін.), освітянами, патріотами краю виконувалася велика просвітницька робота для попередження хвороб. Вони брали активну участь

у діяльності усіх культурно-освітніх товариств краю, в організації санітарно-гігієнічних секцій при Народних Домах “Просвіти”, читали лекції, друкувались із короткими лікарськими повідомленнями в збірниках і журналах: “Санітарія” (1926 р.), “Терапія” (1922 р.), “Врачебный Союз” (1929 р.), “Народне здоров’я” (1937 р.). А найголовніше те, що лікарі, які вболівали за здоров’я людей, поширювали серед населення Закарпаття гігієнічні знання і рекомендації, як зберегти своє здоров’я і життя. В цьому їм допомагала, організована у 1928-1930 рр., Санітарно-гігієнічна Секція, яка координувала, допомагала приготувати та влаштувати Червоному Хресту лекції з питань народної гігієни, опубліковувати цікаві матеріали. Популярно, доступною мовою для населення видавати брошури з ряду питань медицини [1, 69-70].

Таким чином, завдяки Червоному Хресту Чехословаччини, проведеної ним колосальної роботи у 1919-1937 рр. на Підкарпатській Русі (Закарпатті), сформувалася цілісна система охорони здоров’я з епідеміологічною службою і санітарною автоколоною, баклабораторією, охороною здоров’я дітей і підлітків, Спілкою охорони матері і дитини, патронажними сестрами і соціальними працівниками, спеціальними амбулаторіями і диспансерами, які були організовані в сільській місцевості, що було вперше на Підкарпатській Русі. Усі дії, нової за змістом охорони здоров’я, координувалися Дивізією Червоного Хреста в Мукачеві, а з 1933 року Будинком Народного Здоров’я в Ужгороді. Поступово, завдяки вжитим заходам, талановитим лікарям, було поборено епідемічний стан в краї, а запровадження санітарно-гігієнічної програми в навчальні заклади краю, просвітницька і самовіддана праця лікарів, медичних сестер, педагогів на ниві ліквідації санітарної неграмотності населення, були спрямовані на збереження єдиного багатства людини – здоров’я, на покращення побутових умов, санітарного стану міст і сіл Закарпаття.

У буремні дні Карпатської України (Закарпаття з листопада 1938 року до березня 1939-го) у м. Хуст були організовані інструкторські медичні курси для членів Жіночої Січі, в завдання якої входило опанувати навички першої медичної допомоги і бути готовими до бойових дій. У них взяли участь 54 молоді жінки і дівчата Закарпаття, які, коли розпочалися запеклі бої на вулицях міста, утворили Червоний Хрест і організували усе необхідне для прийому поранених в домовіці Жіночої Січі. Відважні сестри милосердя взяли на себе найважчу ланку роботи в організації оборони молоді держави, Карпатської України, надання першої медичної допомоги. І то була єдина реальна, як виявилось згодом, медична допомога на той час.

Після 18 березня 1939 року, коли територія нашої області знову відійшла до Угорщини, осередки Червоного Хреста саморозпустилися. Нова влада поряд із репресіями помпезно провела декілька

соціально-гуманітарних акцій. Силами проурядової організації „Угорець за угорця”, під керівництвом дружини регента Міклоша Горті і тодішнього прем’єр-міністра Бейла Імреді, по всій країні стали збиратися гроші та продукти для допомоги бідним на приєднаних територіях. Стараннями організації „Угорець за угорця” спільно з „Державною лігою захисту дітей” 300 малих закарпатців відправили на тритижневий літній відпочинок на озеро Балатон. Організатори акції виділили ще й 15 тисяч пенгів на розвиток домашніх промислів в околицях Рахова. У другій половині березня 1939 року організатори акції розподілили 106 тис. споживчих пакунків вартістю 667 тис. пенге. Проведення акції припало на великодні свята, коли населення краю переживало після зими певне продовольче виснаження. Крім того, на громадські роботи для бідних видали 222,5 тис. пенге. За ці гроші ремонтували сільські дороги, саджали дерева, очищали зарослі канали, кювети і місця, шкідливі для здоров’я тощо.

Після Другої світової війни Червоний Хрест в утвореній Закарпатській області було поновлено у травні 1947-го. За півтора року в області стали працювати 550 первинних організацій, які налічували 20 тис. членів. В містах і селах, на підприємствах, в установах і закладах освіти, колгоспах було організовано санітарні пости і санітарні дружини. В Ужгороді були організовані півторарічні курси медичних сестер. За програмою „Готов к санитарной обороне” було підготовлено 12 тис. членів [3]. В наступні роки Червоний Хрест на Закарпатті стає все популярнішим і масовішим. У 1964 р. організація нараховує 59 млн. членів. Червонохрестівці впевнено вели боротьбу за благоустрій міст і сіл Закарпаття. Підготовлені інспектори контролювали санітарний стан підприємств, їдалень, буфетів, гуртожитків, подавали конкретну допомогу органам охорони здоров’я, за спеціальною програмою навчилися доглядати немічних вдома, розвинули донорство [2].

У радянський період червонохрестівці підвищували санітарну культуру і гігієнічні знання серед населення області. Мережа утворених Будинків санітарної освіти, санітарних куточків і кімнат, університетів здоров’я, використання кіно-, теле- і радіо-передач дали змогу осередкам Червоного Хреста Закарпаття вести систематичну роботу з пропаганди медичних знань. Готувати тисячі санітарних активістів для проведення профілактичних і оздоровчих заходів охорони здоров’я, проводити заняття і змагання, видавати листівки і буклети, тематично зорієнтовані на боротьбу з туберкульозом, проти вживання наркотиків та алкоголю, проти тютюнопаління, спрямовані перш за все на пропаганду здорового способу життя і поведінки. В рамках державної програми розробляли й організували регіональні заходи і благодійні акції, займалися міжнародною діяльністю. Накопичували благодійні кошти і матеріаль-

ні цінності для виконання покладених на Червоний Хрест завдання.

Враховуючи історичний і багаторічний досвід роботи, вимоги часу, Товариство Червоного Хреста і сьогодні впевнено веде роботу в таких пріоритетних напрямках: надання медико-соціальної допомоги громадянам похилого віку, інвалідам та іншим соціально-незахищеним верствам населення. Створення мережі медико-соціальних підрозділів, у складі яких діють маніпуляційні та масажні кабінети, банки одягу, кабінети, в яких приймають фахівці в області геріатрії, терапії, пункти з фізіотерапії, прокату предметів догляду за хворими, класи з надання першої невідкладної допомоги. Тільки за останній 2011 рік соціальні центри в області відвідало 766 649 чоловік. Через медико-соціальні кабінети медичну допомогу отримали 57 346 чоловік, а соціальні послуги – 13 846 чоловік, 83 348 підопічних отримали допомогу на загальну суму 3,2 млн. гривень. На обліку патронажної служби знаходилося 10 440 самотніх громадян похилого віку та інвалідів, 1124 із них – лежачі або

обмежені в пересуванні. Всього 113 медичних патронажних сестер надали медичну допомогу і соціально-побутові послуги 6342 самотнім та важкохворим людям. Протягом 2011 року було реалізовано шістнадцять програм, на які використано допомоги різного виду на суму 5 558, 5 тис. гривень, впроваджено три міжнародні програми на суму 93, 5 тис. гривень. У співпраці з Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Міжнародною службою розшуку проводили заходи по розшуку та з'ясуванню долі тих осіб, які пропали безвісти внаслідок збройних конфліктів і стихійного лиха, пошуку документів на підтвердження факту перебування громадян на примусових роботах у концтаборах і в полоні під час Другої світової війни. Розшуку могилок громадян України, які загинули за її межами під час війни і військових поховань громадян інших держав в Україні. А загалом, до відома читацького загалу, обласна організація Червоного Хреста Закарпатської області посідає четверте місце за рейтингом в Україні і перше у своїй підгрупі [7]...Милосердя житиме вічно!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вакула Н.С. Нариси з історії медицини Закарпаття: з давніх часів до 40-х років ХХ століття. — Ужгород: Мистецька лінія, 2006. — С. 55—76.
2. Гайдар О. Масова організація трудящих // Закарпатська правда.—1964.—17 листопада.—С.4.
3. Гайдар А. Советскому Красному Кресту – 30 лет // Советское Закарпатье. — 1948. — 20 ноября .— С. 3.
4. 10 лет работы ЧСЛ. Красного Креста. 1919-1929 / Дивизия Чсл. Кр. креста для Подк. Руси въ Мукачево. — Мукачево: Карпатія, 1929. — 19 с.
5. Подкарпатская Русь. За годы 1919—1936 / Ред. Е.С. Бачинский.— Ужгородь: Школьная помощь, 1936— С. 154—161.
6. Юношество / Дивизия Чсл.Червенаго Креста для Подкарпатской Руси въ Мукачево, 1935. — № 4. — С. 88—89.
7. Червоний Хрест Закарпаття підвів підсумки: [інформація прес-центру] // Медичний вісник. — 2012. — № 2. — С. 4.

N. S. VAKULA

Transcarpathian Regional Medical Information Analytical Centre, Medical Library, Uzgorod

130-th ANNIVERSARY OF THE RED-CROSS MOVEMENT IN TRANSCARPATIA. HISTORICAL PAGES

This article present highlights the history of creation of the Red-Cross units in Transcarpathia. Historical comprehensive activities of the Red-Cross, its role in organizing and developing the health protection in the region is analyzed.

Key words: Red Cross, history, Transcarpathia region

Стаття надійшла до редакції: 20.12.2011 р.